

פרשת ויגש: מצרים ירידה מתוך אילוף או השתקעות מתוך בחירה?

עיינו בפרשה בפסוקים בתחילת פרק מ"ו, ולאחר מכן בפרק מ"ז.
אנו נברר היום את נושא הירידה של משפחת בני ישראל למצרים. האם היה צד שלילי בירידה הזו? האם הם עשו את הדבר הנכון?
מעבר לכך – נשאל את עצמנו, האם אנו יכולים לדבר על חטא שהוביל לשעבוד במצרים, או שיש כאן ייעוד היסטורי שהוא מעבר לחטאים של בני ישראל?

בראשית פרק טו

(יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעִבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: (יד) וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנֹכִי וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל: (טו) וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקְבָּר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה: (טז) וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הָנָּה כִּי לֹא שָׁלֵם עֹן הָאָמְרִי עַד הַנְּהָ:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פט עמוד ב

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, אלא שזכותו גרמה לו דכתיב (הושע יא) בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה ואהיה להם כמרימי על על לחיהם ואט אליו אוכיל.

הגדה של פסח לרשב"ץ

וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. זהו לשון הכתוב בתורה פרשת כי תבוא ועתה הוא דורש אותנו פרק אחר פרק. וירד מצרימה אנוס על פי הדיבר. זה האנוס היה לקיים גזירת כי גר יהיה זרעך (בראשית טו, יג) וכמו שדרשו (שבת פט ב) בחבלי אדם אמשכם בעבותות האהבה (הושע יא, ד) שראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל אלא (שקדמה) [שגרמה] זכותו במכירת יוסף משל לפרה סוררה שאינה נכנעת לילך לבית הטביחה שמושכין את בנה והיא נמשכת אחריו כן יעקב ירד דרך כבוד בעבותות האהבה בגלות מפני יוסף שהיה שם וזהו אנוס על פי (הדבור) [הדיבר] פירוש ע"פ הנבואה מענין (ירמ' ה, יג) והדבר אין בהם (ליהוי) [להיות] שנגזרה גזרת כי גר יהיה זרעך:

ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם כי יעקב <מא ע"ג> אבינו כשירד למצרים לא היה דעתו להשתקע שם זרעו כי כבר הבטיחו האל יתברך אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה (בראשית מו, ד) וגם בגזירת בין הבתרים נאמר ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (בראשית טו, יד) וכל ירידתו שם עם ביתו לא היתה אלא מפני הרעב והיו חושבים כשיעבור הרעב לשוב אל ארץ כנען וכן אמרו [לפרעה] לגור בארץ באנו [כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך] כי כבד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גושן שהיא קרובה אל ארץ

כנען וזה היו אומרים המתודים על הביכורים שבכלל הטובה שעשה לישראל הוא שבאו לגור ולחזור ונשתקעו שם בארץ גושן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד (בראשית מז, כז) מה שלא עלתה בלבם אלא מחסד אל כל היום עליהם וזהו שאמרו במתי מעט שהאנשים מועטים היו כמו שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלהיך ככוכבי השמים לרוב:

- מתוך המקורות בבראשית ובפירוש של הרשב"ץ על ההגדה, האם יעקב ובניו ירדו למצרים על מנת להשתקע מבחירה?

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) פנחס בן יאיר

אשר אני נותן לכם לאחווה, מה היא לאחווה? אמר להם מתחלה מפני שהיתה הגזירה זו עליכם שתשעבדו בארץ מצרים מה כתיב שם וישב ישראל בארץ מצרים ויאחזו בה (בראשית מ"ז) הארץ היתה אוחות בהם ותופסת אותם, ואילו היה מבקשים לצאת מתוכה קודם לכן לא היו יכולים עד שבא הקץ שהם חייבין, לפיכך כתיב ויאחזו בה כאדם שאוחז בו [עמוד 482] בעל כרחו, אבל כיון שבאו לארץ כנען א"ל הקב"ה לא תהיו סבורים שאתם נאחזים בה ויש עליכם עוד שעבוד אחר, חייכם ברשותכם היא. אתם אוחזים ותופסים אותה, הזהרו בכם פן תחרב הארץ ממעשיכם הרעים.

- מהו הנושא בדבריו של אוצר המדרשים? האם יש בחירה לבני ישראל לצאת ממצרים?

אלשיך בראשית פרק מז

הוא כי שם נאמר וישב ישראל בארץ מצרים כו', והענין בשום לב אל מאמר יוסף אל אביו וישבת בארץ גושן, כי מה יתן ומה יוסיף שבתו בגושן מבזולתו. אמנם בפרקי רבי אליעזר (פרק כו) אמרו רבותינו ז"ל כי פרעה כתב ארץ גשן לשרה בכתובה. וגם שלא נעשתה עצתו ולא לקחה, עם כל זה נתנה מאז לה והיתה שלה. ועל כן כח הטומאה אשר היה חופף עליה כעל כל ארץ מצרים, נסתלק ממנה ושרתה קדושה בה, על דרך מאמרם ז"ל (בראשית רבה נח י) על פסוק ויקם השדה כו', כי על ידי שקנאה אברהם קימה היתה לה ויתרון להמקום ההוא. ועל כן שלח כזאת אל אביו לאמר אל תחוש אם אתה זורעך תהיו מסתופפים תחת טומאת מצרים, כי הלא וישבת בארץ גשן, כי אין שם טומאה, ולא יעצרכם המקום מהאחז בקדושת שורשי נפשותיכם. וכן היה. וזה מאמר הכתוב וישב ישראל בארץ מצרים אשר שם מקום טומאה, עם כל זה למה שהיו בחלק ארץ גושן לא עצרתם מליאחזו נפשם בשורשם העליון, כי אם ויאחזו בה בעצמה שהוא בשורשם הקדוש עם היותה בה. או יותר כפשוטו כי כל ישראל יש להם אחיזה בארץ ישראל לקדושתה, ואמר כי בארץ גשן מצאו אחיזה כי גם קדושה היתה בה כמדובר. והראיה כי ויפרו וירבו מאד, ואילו היו תחת ממשלת שר מצרים לא היה בו כח, להיות המושפעים מתחת ידו פרים ורבים חוץ מן הטבע הרבה מאד. ומה גם לרבותינו ז"ל (שמות רבה א ז) שאמרו שהיו ששים בכרס אחד. ושיהיה גם כן הרבוי ההוא לישראל ולא למצריים הדרים עמהם שם, בהיות עיקרו של השר למצריים. ועל ידי כן ויחי יעקב שנות חיים וטובה. ולא עוד כי אם שגם כל השנים הראשונים

שהיו ימי מגורים וצער שנות חיים יקראו. ואין זה כי אם למה שכל זרעו היו נאחזים בקדושה, כי היותם בארץ גושן עמדה להם. ועל כן סתם הפרשה כי על שויאחזו בה כו' על כן ויחי יעקב שנות חיים. ולהיות כי הוא מצד עצמו לא היה צריך ארץ גושן כי גם בכל שער גבול מצרים יקרא חי באמת, כי קדוש הוא לאלהיו ותחי רוחו גם שם במצרים שנות חיים לו בלי ספק, על כן לא נזכרה ארץ גושן כי אם ארץ מצרים. והוא כי יעקב אין טומאת ארץ העמים יכולה למשול בו, מה שאין כן מחוסרי שלמותו, ועל כן הוצרך בשביל זרעו להיות בארץ גושן להיותם דבקים בקדושת שרשם:

• על פי דברי האלשיך: מהו מעמדה של ארץ גושן לעומת ארץ ישראל?

אור החיים בראשית פרק מז

(כז) וישב ישראל בארץ מצרים וגו'. צריך לדעת למה כפל לומר בארץ מצרים בארץ גושן. עוד מה קשר ושייכות לויפרו וגו' עם וישב ישראל. --- אכן יתבאר הכתוב על פי מה שכתבנו בפסוק (מ"ו ג') כי לגוי גדול וגו' כי סיבת ירידת מצרים היא להעלות ניצוצי הקדושה אשר נתפזרו ובאו שמה, והוא אומרו וישב ישראל בארץ מצרים פירוש שהיא מקום קליפה המזוהמת, בארץ גושן מלשון הגשה כי שמה הוגשו כל ניצוצי הקדושה באמצעות ענף הקדושה שהוא ישראל שהוא בבחינת אבן השואבת לדומה לו. ואמר לשון יחיד רמז אל היותם בלב מיוחד כולם ואין ביניהם פירוד ובאמצעות כן ויאחזו בה פירוש אחזו דבר בה והם הניצוצות הנזכרים ובזה ויפרו וירבו כי כשיתרבו הנפשות יתרבו הנולדים, ועיין מה שפירש המגיד למהרי"ק בפירוש פסוק וימת יוסף וגו' ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ותמצא עזר לדברינו דברי אלהים חיים:

• מהי עמדתו של האור החיים על מעמדה של ארץ גושן? מהי המשמעות של עמדה זו ביחס להשתקעות בני ישראל שם?

ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק ויקרא פרשת בהר

ונקרא ארץ אחוזתכם על דרך מה שנאמר במצרים (בראשית מ"ז, כ"ז) וישב ישראל בארץ מצרים וגו' ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד ואמרנו שהפירוש שנאחזו בקליפת מצרים ונתקלקלו ומכל מקום היה זה הכנה ויפרו וירבו מאד שנעשו כנסת ישראל ששים ריבוא במצרים (עיין בראשית רבה ע"ט, א') וזה היה הכנה למתן תורה. ושם כתיב (בראשית מ"ו, ד') אנכי ארד עמך וגו' ואנכי אעלך וגו' ומזה למדו (זוהר ח"א רכ"ו א) שבכל מקום שגלו שכינה עמהם, ועל ידי כן זכו למתן תורה, וכן בכל הגלויות ישראל נאחזין בהם ועל ידי כן מוציאים מהם הניצוצות קדושות וכמו שאמרו (פסחים פ"ז ב) לא הגלה הקב"ה את ישראל וכו' אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, ופירשו דקאי על ניצוצות קדושות שישראל מוציאים בגלויות וממילא מתגייר מהם גם כן מי ששורשו טוב וצריך ליכנס לישראל, וזה שנאמר ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ שבכל מקום בגלויות שיאחזו ישראל באומות העולם על ידי כן גאולה תתנו לארץ להוציא הניצוצות קדושות, שבכל מקום שגלו שכינה עמהם (מגילה כ"ט א) וכשהן עתידין להגאל שכינה עמהם. ארץ שכינתא אתקרי ארץ דקודשא בריך הוא כמו

שנאמר (ישעיה ס"ו, א') והארץ הדום רגלי (וכן הוא בזוהר ח"ג רמ"ג ב). וזה הסמיכה למה שנאמר כי גרים ותושבים אתם עמדי כמו שכתב בבעל הטורים:

